

**НИЙТИЙН БА НИЙТИЙН БУС ТООЛЛЫН ШИНЭ ЖИЛИЙН БАЯРЫН
ҮРГЭЛЖЛЭХ ХУГАЦААНЫ ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ОНЦЛОГ
(АЗИ, АМЕРИК, ЕВРОПЫН ЗАРИМ ОРНЫ ЖИШЭЭН
ДЭЭР ХИЙСЭН ЛАВЛАГАА)**

/Мэдээлэл, лавлагаа/

Г. Чулуун

Захиалагчийн хүсэлтэд¹¹⁷ дорнын давхар тоололтой Ази тивийн нэр бүхий улс орнуудын цагаан сарын баярын [хууль ёсоор] үргэлжлэх хугацааны болон, мөн түүнчлэн, Христосын мэндэлсэн өдрөөр, ер нь он угтах “шинэ жилийн баярууд”-аар европын орнуудад “бүх нийтээр хичнээн хоног амардаг” талаар лавлагаа тодруулга авах тухай дурдсан. Энд, хөндсөн асуудлын мөн чанар нь, дэлхийн улс орнуудад [янз бүрийн хуанлийн тооллоор] шинэ оныг угтахдаа “нийтээр хичнээн хугацаанд амардаг”-ийг жишиж тодруулахад оршино.

Нийтийн тооллын шинэ жил бүх улс оронд нэг зэрэг ирдэг (UTC+) бол хуучин шинэ-жилийн баярын тохиох хугацаа, тухайн газар оронд мөрдөж буй цаглабар бичгээсээ шалтгаалаад харилцан адилгүй байх нь түгээмэл юм. Цаг тооллын бичиг бүхэн дутагдалтай, төгс зохиогдсон нь үгүй. Григорийн тооллоор, жишээ нь, зарим сар 30, 31 хоногтой, 2 сарын 29 -нд мэндэлсэн хүний төрсөн өдөр жил бүр тохиохгүй .. г.м. Ер нь, шинэ-хуучин шинэ жилийг хэзээ (яаж) тэмдэглэдэг нь биш, харин, хэд - хоног тэмдэглэдэг нь энэ удаад сонин байв. Түүнчлэн, нийтийн тооллын шинэ жил, “дорнын тооллын цагаан сар”-ын ач холбогдлын зэрэг .. ялгааг ч энд төдийлэн хөндөхгүй. Тиймээс зөвхөн, арга .. билгийн тооллын шинэ-хуучин шинэ жилийн баярыг европ-азийн орнуудад хэд хоног тэмдэглэдэгийг тодруулсан лавлагаа гаргалаа. Бичвэрийн санаа нь “монголын цагаан сарын үргэлжлэх хугацаа”-г эргэж харах, [дахин] зохицуулахад хамаарах боломжтой.

Билгийн тооллын [нийтийн бус тооллын] шинэ он, мөн, европ зүгийн хуучин ёс [нийтийн бус тооллын] -ны шинэ жилийг дорно ба өрнийн улс үндэстнүүд ёслол хүндэтгэлтэй угтдаг. Нийтийн тооллын биш [ийм] шинэ жилийн баярын нэр нэршил улс орнуудад өөр өөр юм. Бид, нийтийн тооллын шинэ жилийг Christmas-ын баяр, ёлкын баяр, зул сарын баяр гэж янз бүрээр нэрлэж дадсан. Кристмасын баяр нь, европ зүгт дан гагц нийтийн тооллын шинэ жилийн баярыг хэлдэггүй байна.

Өрнө дахины (**хуучин** шинэ жил) нь Рождество Христово баяр мөн гэдгийг [дорнын хүн] ухварлахад зарим нэмэлт тайлбар хэрэгтэй мэт санагдсан. Учир юун хэмээвээс,

Рождество Христово нь Иисус Христийн төрсөн өдөр юм. Христийн төрсөн өдөр - шашны баяр мөн.

МЭӨ¹¹⁸ (НТӨ) он жилүүд - Христийн тооллын өмнөх түүхэнд хамаарна. НТӨ жилүүдийн дараа Христосын тоололын он жилүүд эхэлсэн; гэж явдаг. Нийтийн тооллын эринд янз бүрийн календарь хэрэглэж ирсэн. 2013.01.01 -нд ХТ-ын 2014 дэх он эхэлсэн бөгөөд өнөөдөр бид Христийн тооллын 2014 дэх онд аж төрж байна.

Христийн тооллын [он] Христийн төрсөн өдрөөр эхэлнэ. Эрт дээр үедээ үнэхээр тийм байсан ч энэ байдал цагийн уртад энэ өөрчлөгдсөн байна.

¹¹⁷ Улсын Их Хурлын гишүүн Су. Батболдын 2013 оны №9/1577 тоот албан бичигт дурдсанаар авав.

¹¹⁸ Манай эриний өмнөх, христийн тооллын өмнөх;

Өмнө өгүүлснээс үүдэн хэлэхэд, христийн шажинтай улс орнууд Христийн төрсөн өдрийг тэмдэглэж байгаа нь, мөн чанарын хувьд, [хуучин ёсны] шинэ оноо угтан цэнгэж байгаа явдал юм. Бид нийтийн тооллын шинэ жилийг Christmas-ын баяр гэдэг бол, канад сингапурт, жишээ нь Рождество (XII. 25) баяраа бас Christmas гэнэ. Тэгэхээр, Христийн төрсөн өдөр бол шинэ оны эхлэлийн баяр мөн гэдэг нь дамаар ч бас тодорч байгаа юм.

Григорийн тооллоор цаглаж явдаг нийтийн тооллын “жинхэнэ шинэ жил” 1 сарын 1-нд болдог тул, Христийн төрсөн өдөр (XII.25) -ийг бид “хуучин шинэ жил”-д хамаатуулахаас өөр гарцгүй болж байгаам. Рождество нь христийн шашинтай улс орнуудын хувьд [европ дахины, нийтийн бус тооллын шинэ жил]-ийн баяр [бараг] мөн юм байна. Тухайн баярын нэр нэршил, дагалдах шашны зан үйл .. энэ тэрд авталгүй, харь хөндлөнгийн “хүлээсгүй сэтгэлгээ” -ний өнцгөөс харахад үнэхээр тийм байгаа юм. Энэ “этгээд” санааны гаргалгааг бид өмнөтгөл хэсэгт дурдсан.

Захиалагч дорно дахины цагаан сарын баярын тухай лавлангаа, “европынхон Христосын төрсөн өдрөөр¹¹⁹ хэд хоног амардаг”-ыг тухайлан сонирхоод байгаа нь ч, тэрээр мөн, христийн шашинтны “рождество” баярыг европ дахины нийтийн биш тооллын [хуучин] шинэ жил гэж төсөөлж байгаагийн илрэл биз ээ. Тийм байх боломжтой юм байна.

Европ дахины энэхүү (хуучин) шинэ жилийн баярыг зарим Орос, Украин, Молдав .. зэрэг цөөнгүй орон [өмнөх оны] 12 сарын 25-нд биш, дараа оны 1 сарын 07-нд тэмдэглэдэг нь шашин ном, түүний урсгал чиглэлийн зарим алгаанаас хамааралтай.

Христийн төрсөн өдрийг нийтийн тооллын шинэ оноос өмнө тэмдэглэж ирсэн католик шашны ёс, хойно тэмдэглэх нь үнэн алдартны ёс юм. Үнэн алдартны сүсэгтэн түмэн 1 сарын 07-нд Рождество баяраа хийж байгаа нь, тэд мөн л **хуучин тооллын** шинэ жилээ угтаж буй нь тэр ажээ.

Рождество Христово-г тэмдэглэдэг улс орнуудад, ерөөсөө адилхан шинэ жилийн агуулгатай юм чинь, шинэ хуучин 2 шинэ жилээ нийлүүлж, Христийн мэндэлсэн өдрийг 12 сарын 31-нд болгоод, харин 1 сарын 1-дээ [орчин цагийн] шинэ жилээ хийдгээрээ хийгээд явчихъя; гэсэн санал санаачлага их гардагч, шашны зүтгэлтнүүдийн үндэслэл үүнийг “няцаадаг”, зөвшөөрдөггүй аж.

Үнэн алдартны сүм хийд юлийн календарь хэрэглэдэг. Тиймээс, жишээ нь орос, григорийн тооллын 1 сарын 1-ний өдрийг, юлийн календарт шилжүүлэхдээ 13 хоног нэмж, юлийн хуанлиар оны эхийг Григорийн календарт дүйлгэж товлодог. Ингэж тооцож гаргасан 1 сарын 14 бол тэгэхээр, “оросын цагаан сар биш” байна. Тэр зүгээр л хуанли хоорондын дүйцүүлсэн тоо .. өөр юм биш байна. Үүнийг бид “нийтийн бус-тооллын шинэ жил” гэж үзээгүй, үзэх ч учиргүй тул .. тэр тухай ярихаас цэрвэв. (Хүснэгт 1-ийг үзнэ үү)

- о Русская православная церковь на новый григорианский календарь переходить не стала, а Новый год перенесли и стали праздновать во время Рождественского поста. Поэтому верующие не могли позволить себе отметить его в полной мере с 31 декабря на 1 января.

¹¹⁹ Нийтийн тооллын шинэ жилийн баярын тухай тухай үг санаа албан бичигт тусгаагүй;

В результате, традиция встречи Нового года по «старому стилю» сохранилась.

- о Старый Новый год - ненаучная дата, считают астрономы. Многие с иронией отмечают, «старый Новый год» (баярлах дуртай хүнд) лишь, еще один повод для праздничного застолья.

Хүснэгт 1.

№	Улс үндэстний нэр	Нийтийн бус тооллын шинэ жилийн нэр (түхэйн үндэстний хувьд)
1.	ОХУ –д	Рождество (1 сарын 7)
2.	Канадад	Рождество Христово (Christmas, 12 сарын 25)
3.	Сингапурт	Christmas (12 сарын 25) –ын, мөн хятадын цагаан сарын баярыг аль алиныг нь тэмдэглэдэг.
4.	Вьетнамд	Тэт
5.	Израйльд	Рош Ха-Шана
6.	Хятадад	(өөрийнх нь хятад нэр бий)
7.	Солонгост	Соллаль
8.	Монголд	Цагаан сар
9.	Мусульман шажинтай зарим оронд	Наурыз (новруз)
10.	Тайландад	Сонкран
11.	Шри-Ланк –д	мөн адил
12.	Буриадад	Сагаалган
13.	Төвдөд	Лу сар

- о Европын орнуудад Christmas-ыг гэр бүл, ураг төрлийн хүрээнд маш өргөн тэмдэглэнэ. Харин нийтийн тооллын шинэ жилийн баяраар тэд их төлөв аль нэг амралт зугаалгын газарт найз нөхөд, хамт олноороо тэмдэглэх хандлага давамгайлдаг гэж хэлж болно.
- о Казахстанд ч бас рождество маягийн «курбан айт» баяр бий. Уг баярын тохиох өдөр жил жилд өөрчлөгддөг бол наурызын баяр тогтмол 3 сарын 22-нд болдог.

* * *

1. Шинэ он угтдаг өрнө дорнын ёс монгол ахуйд дэлгэрсэн нь ..

Цагаан сар бол монгол үндэстний уламжлалт шинэ жилийн баяр юм. Эзэнт гүрний үеэс буюу XIII зууны орчмоос монголчууд энэ баярыг хавар тэмдэглэх болжээ; гэх. Өмнө нь бөөгийн ёсоор намрын сард цагаалж байсан юмуу даа. В. Инжинаашийн “Хөх судар”-т, “IV жарны улаагчин туулай жил (1207) –ийн [хаврын тэргүүн сарын шинийн нэгнээ] Чингис хаан хулгана цагт дээшлэн, биеийг ариутгаад, ёсны хувцсаа өмсч, Өүлэн ээждээ мөргөж, ордноосоо заларч ирэхэд [түүнийг] есөн зүйлийн гүн нарийн хөгжим .. алтан хасын чимээ дуурсгаж, жүн хэнгэрэг дэлдэн угтвай” гэсэн нь бий.

[Угтлага ёслолыг харсан] Чингис хаан харьяат олондоо “.. Тэнгэрийн хөвгүүний дохио тэмдэг, хөгжим сэлтэс цөм Өмнөд Дундадын хууль дүрэм болой. Би [бол] арьсан дээлт монгол хүн. Та бүхэн намайг хаан сууринд суулгасан. Өнөөдрийн ёслол **сүрдүүлэн цочоох төлөв** байдалтай [болж байгаа] учир ар газар таарахгүй..” гэх зэргээр өгүүлснийг мөн дурджээ. Мөн, дээл хүндэдвэл өмссөн хүнд ачаа болно, эмээл хүндэдвэл тохсон моринд дарш болно, эрхэм хэтэрвээс хүмүүний сэтгэлд осол болно, [элдэв баярын] янз хэтэрвээс .. ядуу доодост зүдгүүр болно, тиймээс цаашид энгийн даруу болго” гэсэн баримт ч буй гэх аж [1].

Алтан ургийн XXVIII дахь үеийн угсаа залгамжилсан тайж, их бичгийн хүн В. Инжинааш (1837 - 1892) олон зууны тэртээх үйл явдлыг түүхэн романдаа ийн дүрслэхдээ чухам ямар сурвалж ашигласаныг хэлэхэд бэрх. Гэхдээ, энэ цагийн хүмүүс түүний “Их Юань гүрний мандсан төрийн хөх судар”-ыг [зохиомжийг] эш болгон өгүүлэх нь элбэг билээ.

Монголчууд дорно дахины жарны мөчлөгтэй тооллыг түвдээс дам авч хэрэглэсэн гэж үзэх нь ч бий. Түвдээс шарын шашныг залахдаа, тэндэхийн цаг-тооллыг хамт авсан байж үндэстэй. Ийн сэтгэвээс, асуудлын гогцоо наашлаад XVI зуун руу хүрээд ирнэ. Аль нь ч байлаа гэсэн монгол түмэн билгийн тооллын цагаан сарыг олон зууны турш ес төртэй¹²⁰ тэмдэглэн угтсаар иржээ.

Эртний уламжлалт энэ баяр, хуучин тооны цагаан сарыг тээж зөөж авчирсан [цаад] хуанлийн систем нь хүртэл өөрөө олон нэр тодотголтой юм. Жишээ нь, билгийн тоолол, билгийн улирлын тоолол, монголын улирлын тоолол, сарны тоолол, дорнын.., дорно дахины.., азийн.., төвдийн.., хятадын.. гэх нь ч бий. Манжийн үед, тэнгэрийг сүсэглэх яамны “Зарлигаар тогтоосон түмэн оны цаг улирлын бичиг”-ээр явж ирсэн ба эдүгээ монголчууд д-р. Л. Тэрбишийн зохиосон “Монгол зурхайн цаг тооны бичиг”-ээр цагаан сараа товлодог.

Мөн, соц. нийгмийн үед тухайн үеийн нам-засгийн удирдлага монголын цагаан сарыг, нийтийг хамарсан биш, зөвхөн хөдөөний .. малчдын тэмдэглэлт нэг-өдөр (ажил мэргэжлийн баяр) байлгах зорилгоор хоцрогдсон заншлын сүрийг нь дарж, нөгөө талд нь эсрэгээр, европ дахины боловсон шинэ жил, “оросын ёлка” -ыг өргөн дэлгэр тэмдэглэх чиг хандлага руу олон түмнийг бодлоготойгоор түлхэж өгсөн нь илт байдаг.

Ямартай ч, европ .. ази дахины аль ч тооллоор байлаа гэсэн, ирж буй шинэ ирээдүйг гүн хүндэтгэлтэйгээр тосон угтах ёс заншил тухай тухайн үндэстний “хамгийн чухал” тэмдэглэлт баяр, хамгийн том ёслол цэнгүүн байсаар иржээ. Энэ сайхан утга билэгдэлт ёс монголчуудад адил юм. Улс нийгэм бүхний .. сайн сайхан ирээдүйгээ зөгнөн мөрөөдөх, түүнийг урин дуудах зөн хүсэл хаа газар ижилхэн учраас тийн буюу.

Хөгжил дэвшил нэвчин тархах түгээмэл зүй тогтол, даяаршлын хуулийн дагуу өнөөдөр бид өрнө дорнын хүчирхэг соёлын нөлөөнд нэгэнт автав, жам ёс ийм юм. Эдүгэ бид, ялангуяа, шинэ жилийн асуудал дээр орос японоос, хятад солонгосоос, европ америкийнхаас ялгарах юмаар улам бүр бага болж ирж байна. Энэ муу зүйл биш. Ийн ухварлаваас, шинэ-хуучин шинэ жилээ хэд хоног тэмдэглэх вэ гэдэг дээр бусдын нийтлэг жишгийг дагахаас өөр замгүй мэт.

2. Казах түмний наурызын баяр, түүний утга учир

Монголын казах түмэн наурызын баярыг тэмдэглэдэг. Энэ баярын нэрийн утга нь хүртэл “шинэ өдөр”, “шинэ жилийн эхний өдөр” гэсэн утгатай. Монголчууд цагаан сарыг, казахууд наурызыг тэмдэглэдэг нь мөн чанарын хувьд ижил, нэг зүйл юм. Наурыз нь монголын цагаан сарын нэг адил хуучин оноо үдэж, шинэ онтойгоо учран золгосоны баяр, казах түмний ёс заншил, өв соёлын илэрхийлэл юм.

Баян-Өлгий аймгийнхан наурызын баяраараа нийтээр амарч, уг арга хэмжээг албан ёсоор 3 хоног, албан бусаар хэд хоногийн турш тэмдэглэдэн. Наурызын баярыг [тэнд] чөлөөтэй тэмдэглэх асуудал Монгол улсын хуулиар зохицуулсан. НҮБ -аас жил

¹²⁰XX зууны дунд үеийн сурталжсан зарим гажилтыг эс тооцвол;

бүрийн 3 сарын 22 -ныг “Олон улсын наурызын өдөр” (International Day of Nowruz, 2010) болгосон ба энэ баярыг ЮНЕСКО “Хүн төрөлхтний халдашгүй соёлын өв”-д бүртгэжээ. Заримдаа, наурызыг шашны баяр мэтээр ойлгох ярих явдал гардаг. Энэ буруу гэнэ. Мусульман шажинтай орнуудад өргөн тэмдэглэдэг, мөн олон хоног үргэлжилдэг [өөр] курбан мерам гэх шашны баяр бий.

Наурызын баяраар ахмад буурлуудаа хүндлэн, тэдний захиа даалгаврыг сонсох ба, архи дарс үнэртүүлэх, мөнгө төгрөгөөр золгох, бэлэг сэлт өгөх, авах ёсон үгүй. Монголын цагаан сарын баяраас энэ мэт олон зүйлээр ялгаатай.

3. Азийн зарим орны шинэ жилийн баярын үргэлжлэх хугацаа

Хүснэгт - 2

№	Азийн зарим улс үндэстэн	Хууль тогтоомжийн дагуу албан ёсоор, бүх нийтээр амардаг өдрийн тоо	
		Нийтийн тооллын шинэ жилийн баярын үеийн [хуулиар тогтоосон] ажиллахгүй өдрийн тоо	Цагаан сарын баярын үеийн [хуулиар тогтоосон] ажиллахгүй өдрийн тоо
1.	Хятад (БНХАУ)	1	3
		Цагаан сар -ын шинийн 1,2 (First and second days of the Chinese New Year)-нд амарна. Бас битүүний өдөр амардагтай нь нийлүүлбэл, тэнд цагаан сар албан ёсоор 3 хоног үргэлжилдэг. Хятадад, билгийн тооллын цагаан сараар 3 өдөр, нийтийн тооллын шинэ жилээр 1 хоног амарч байгаа нь өөрөө, тэнд, энэ 2 баярын аль нь илүү чухалд тооцогддогийг дамаар хэлж буй хэрэг мөн болов уу.	
2.	Солонгос (БНСУ)	1	0 (Энэ нь амардаггүйг хэлж буй, тэмдэгдэггүй гэсэн үг биш)
		Солонгосчууд мөн япончуудын нэг адил цагаан сарын баяраа гурван хоног тэмдэглэнэ.	
3.	Япон	1	0 (мөн адил)
		Японд хуучин оны сүүлийн өдөр - XII.31, шинэ оны эхний 3 өдөр банк ажилладаггүй. 1 сарын 1 тэнд улс нийтийн (национальный праздник) юм байна. Оны эхний өдрүүд баяр ёслолын байдалд өнгөрнө. Сүм хийдүү эргэлчин мөргөлчнөөр дүүрнэ. Новый Год –ын баяраар японцы дарят друг другу не подарки, а просто деньги. Япончууд цагаан сараа ошогацү гэх ба түүнийг гурав хоног үргэлжилдэг; гэжээ. Албан бус байдлаар тэмдэглэдэг бололтой юм. Зоогийн газрууд саки архийг энэ үеэр үүдэндээ үнэгүй тавина. Японы цагаан сарын өөр нэг онцлог нь отоши-дама хэмээх ёслол юм байна. Энэхүү ёс заншлаар үр хүүхдүүд нь эцэг эхдээ дугтуйнд мөнгө хийж өгнө. Сүүлийн үед япончуудын 70 - 80 хувь нь христийн шашинтан болсон тул цагаан сарын баярыг ахмадууд голцуу тэмдэглэдэг болж байгаа гэнэ. Харин залуучууд түүнийг ёс төдий өнгөрөөх нь элбэгсэжээ.	
4.	Вьетнам	1	1
		Вьетнамд цагаан сарыг .. эхэлж байгаа оны эхний сарын эхний өдөр (гурван 1 давхцсан) гэж онц хүндэтгэлтэй хүлээн авна. Энэ өдөр нийтээр амарна. Зарим мэдээнд 7 хоног амардаг мэтээр бичсэн нь байна. Хуулиндаа тиймгүй, албан бусаар 7 хоног үргэлжилдэгийг нь хэлсэн байх.	

5.	Сингапур	1	2
		Сингапурт энэ онд (2013) шинэ жилээр 1 хоног (1 сарын 1-ний мягмар гарагт), цагаан сараар 2 хоног (2 сарын 10, 11) бүх нийтээр амарсан. Бүх нийтээр амрах ёстой 2 сарын 10-нд нь бүтэн сайн өдөр таарсан тул 2 сарын 12-ны мягмар гарагийг амралтын өдөр болгож зохицуулжээ.	

Сингапурын хууль тогтоомжид “улс-нийтээр амарна” гэсэн тодотгол бүхий 11 томоохон баярын жагсаалтад, бурхан багшийн гэгээрлийн хутгийг олсны дончод - хурал.., өрнийн ба дорнын шинэ жилүүд, европын хуучин тооллын (христ, протестант, католик шашны) шинэ жил, энэтхэг - мусульманы зарим онцлог олон баярууд бүгд эв найртай эн тэнцүү багтжээ. Ингэж тоочихдоо тэнд улсын дотоод дахь олон үндэстний оролцоо бололцоог тэгш хангах бодлогын чанартай агуулга шингээсэн байдаг гэнэ. Сингапурын шинэ жил тэмдэглэхтэй холбоотой баярын үеийн амралтын зохицуулалт (2010)-ыг доорх хүснэгтээс харна уу.

Хүснэгт - 3

Сингапурын нийтээр амардаг зарим баяр	Нийтийн ба нийтийн бус тооллын шинэ жилийн нэр			Тайлбар
	оросоор	англиар	хятадаар	
1 января	Новый год	New Year's Day	元旦/新年	-
14—15 февраля*	Дорнын тооллын цагаан сарын шинийн 1 ба 2	First and second days of the Chinese New Year	农历新年	Жил бүр өөр өөр өдөр тохионо.
25 декабря	Рождество	Christmas	圣诞节	Христианский праздник

Хятадад, бүх нийтийн “амардаг баяр” -ын тов-жагсаалтыг Төрийн зөвлөлийн ажлын албанаас жил бүр XII сард гаргадаг. Энэ жил (2013) -ийн бүх нийтээр амрах баярын өдрийн жагсаалт 2012.12.08-нд гарсан. Шинэ жил ба цагаан сарын амралтын өдрүүдийн талаар, тэнд,

- Нийтийн тооллын шинэ жилээр 3 хоног (1 сарын 01 - 03) амарна; гэжээ. Үүнийг, шинэ жилээр хятадууд 3 хоног амардаг; мэтээр ташаа ойлгож болохгүй. Хятадад нийтийн тооллын шинэ жилээр зөвхөн 1 хоног амарна. Тэд энэ удаад, 2013.01.05 - 06 –ны өдрүүдэд харгалзаж таарсан [тээр хойно байгаа] хагас ба бүтэн сайн өдрүүдийг урагш нь татаж авчраад .. ө. х. шинэ жилийн баярыг, зохицуулалтын арга механизмаар 3 хоног болгож уртасгасан байна.**
- Энэ жилийн хятадын цагаан сар 2013.02.09 – 15 өдрүүдэд үргэлжилсэн. Энэ нь мөн дээрхийн адил зохицуулалтын үр дүн юм. Сүүлд тэд, 2013.02.16 -17 -нд таарч байгаа хагас бүтэн сайнаар бүх нийтээрээ нөхөн ажиллаж, “улсаа хохиролгүй” болгожээ. Хятадын цагаан сар бол тэндэхийн хамгийн гол 3 баярын нэг байдаг.
- Энэ мэтээр, хятадад “амралтын өдийн тухай” хуулийн зохицуулалт “цагийн байдлаасаа хамаарч” нааш цаашаа их хөдөлнө. Хятадууд үргэлжилсэн урт амралтад их дуртай. Тэнд жишээ нь, 1 хоногийн амралтыг 3 хоног болгох, 3 хоногийн амралтыг 7 хоног болгох.. энэ тэр бол “газар дээр нь шийдчих хэмжээний” төвөггүй асуудал байдаг аж. Шинэ жил, цагаан сар гэлтгүй, өөр бусад баярын үргэлжлэх хугацааг 2011, 2012 онд хятадад яаж өөрчилж зохицуулсныг доорхи нэмэлт хүснэгтээс харна уу. (Хүснэгт - 4)

**БНХАУ-д 2010-2011 онд бүх нийтийн амардаг баярын үргэлжлэх
хугацааг уртасган зохицуулсан байдал**

Хүснэгт - 4

№	Хятадын нийтээр амардаг зарим томоохон баярын нэр	Тохиох огноо	Амрах өдрийн хуулиар тогтоосон хугацаа (өдөр)	Төрийн зөвлөлийн ажлын албанаас амралтын өдрийн хугацааг “нэмж” зохицуулсан байдал	
				2011 онд	2012 онд
1.	Шинэ жил	1 сарын 1	1 хоног	1 сарын 1 - 3	1 сарын 1 - 3
2.	Цагаан сар	жил бүр өөр	3 хоног (битүүн ба шинийн 1, 2)	7 хоног (2 сарын 2 – 8)	7 хоног (2 сарын 22 – 28)
3.	Цинмин баяр	4 сарын 5	1 хоног	3 хоног (4 сарын 3 - 5)	3 хоног (4 сарын 5 - 7)
4.	Хөдөлмөрчдийн баяр (Майн баяр)	5 сарын 1	1 хоног	3 хоног (4 сарын 30, 5 сарын 1, 2)	3 хоног (5 сарын 1 - 3)
5.	Намрын дунд сарын 15-ны баяр (Еэвэн сарны баяр, тэргэл сарны монголынхоор бол намрын дунд сарын 17 бололтой)	жил бүр өөр өдөр тохионо	1 хоног	3 хоног (9 сарын 10 - 12)	1 хоног (9 сарын 30)
6.	[Хятад] улсын баяр	10 сарын 1 - 3	3 хоног	8 хоног (10 сарын 1 - 7)	8 хоног (10 сарын 1 - 7)

4. Европ америкийн зарим үндэстний шинэ жилийн баярын үргэлжлэх хугацаа

Хүснэгт - 5

№	Европ америкийн зарим улс орон	Хууль тогтоожийн дагуу албан ёсоор амардаг өдрийн тоо	
		Нийтийн тооллын шинэ жилийн баяр (Григорийн тооллоор)	Рождество Христово
1.	ОХУ	6 хоног (2013)	1 хоног (2013.01.07)
		<p>Новый год, New Year's Day. Нийтийн тооллын 1 сарын 1, 2, 3, 4, 5, 6 ба 8 –ны өдрийг, тэнд бүх нийтийн “новогодние каникулы” байдаг. ОХУ-ын Хөдөлмөрийн хуулийн 118 дугаар зүйлд ийн заажээ. Үнэн алдартны Рождество Христово (2013. 01. 07) – нь календарийн [нийтээр амардаг] улаан өдөр юм. Энэ нь шашны баяр .. нарийндаа бол [хуучин] шинэ жилтэй агт холбоогүй зүйл бас биш юм. Нийтийн тооллын 1 сарын 14. Старый Новый год [албан бусаар, нэрийн төдий] отмечают в России, Белоруссии, Украине, Казахстане, Армении, Грузии и некоторых других странах. Этот праздник считается менее шумным, чем Новый год. Его принято проводить в кругу семьи за праздничным столом. В этот вечер по телевидению обычно повторяют новогодние передачи. Юлианский календарь в современной России обычно называют старым стилем.</p>	

2.	Чех, Литва –д	1	Чех –д 3 хоног, Литва –д мөн 3 хоног (католик рождество)
		Чех –д улс нийтийн баяры тухай хууль (№245/2000) -иар уг асуудлыг зохицуулдаг. Тэнд, 1 сарын 1 буюу шинэ жил нь улсын тусгаар тогтнолын баяртайгаа давхцна. Чехүүд он оны шувтаргаар буюу 12 дугаар сарын төгсгөлд тохиодог шашны уламжлалт үргэлжилсэн нэг баяр (24 декабря-Сочельник, 25 декабря-Рождество, 26 декабря -Рождество)-ыг хуулийн дагуу нийтээр амарч тэмдэглэдэг. Энэ баяруудыг дагасан нийгмийн инерцлэг сэтгэлгээр тэнд, ард нийтээрээ, тусгаар тогтнолын баярыг, мөн шинэ оноо угтдаг. Литва-д 1 сарын 1 мөн чехийнхтэй адил давхар баярын өдөр байдаг. Тэндэхийн шинэ жилээр Литва ийн төрийн далбааны өдөр тохиодог. Литва-д 1 сарын 2 ажлын өдөр юм.	
3.	США –д	1	1
		АНУ-д XII. 25-нд католик Рождество –оор, 1 сарын 1 –нд шинэ жилийн баяраараа тус тус 1 хоног нийтээр амарна. Бид яагаад рождество баярын тухай дурдаж өгүүлээд байна гэхээр, европ америкийн олон оронд энэ нь-хуучин-шинэ жилийн баяр юм. Оны сүүлчийн 7 хоног бол угтаа 2 шинэ жилийн хоорондох хугацаа байдаг. Зарим мэдээ сэлтэд энэ зурвас мөчийг “алтан 7 хоног” гэсэн нь хүртэл тааралдах.	
4.	Канад -д	3	7
		<p>Празднование католического Рождества в Канаде заканчивается празднованием Нового Года. (Яг хуульд тогтоомждоо хэд хоногоор заасныг тодруулж амжсангүй)</p> <p>Канадад New Year нь, жишээлбэл, орос газрынхтай адилгүй. Тэнд өвлийн өвгөн, цасан охин, хавтгайрсан их цэнгэл баяр өрнөдөггүй. Нэг үгээр хэлбэл, канадад шашны баяр нь тэргүүн зэргийн ач холбогдолтой, харин 1 сарын 1 буюу шинэ жилийн баяр өвлийн гол баярт тооцогддоггүй (харьцангуй даруухан өнгөрдөг) юм байна.</p> <p>25 декабря-Рождество Христово (Christmas) Этот Христианский праздник Канада отмечает очень пышно. К нему готовятся задолго до Дня Воскрешения Христа. Наряду с литургиями проводятся обильные застолья, дарятся подарки. В пасхальные дни в Канаде проводят различные ярмарки и базары. - гэснээс үзвэл, канадууд нийтийн бус тооллын шинэ жилдээ илүү чухалчлан анхаардаг аж. Это самый грандиозный праздник в Канаде. В Рождественские дни вся страна преобразается до неузнаваемости. Повсюду устанавливаются праздничные елки и все, что может быть украшено, непременно украшается в рождественском стиле. Люди посещают храмы, дарят друг другу подарки и просто веселятся. Празднование продолжается несколько</p>	
5.	Украин –д	3 (2013 оны хувьд ингэж таарсан)	3 (2013 оны хувьд, уг нь бол 1 өдөр амрах ёстой)
		Нийтийн тооллын ба нийтийн бус тооллын шинэ жилийн үеийн амралтын өдрүүд Украины Хөдөлмөрийн хуулийн зохицуулалтаар энэ жил (2013) -ийн хувьд ингэж таарсан болно.	

Орост, жил бүрийн 1 сарын 14-нд [тэдний, хуучин, юлийн тооллын] шинэ он эхэлнэ. Оросын үнэн алдартны шашин юлийн тоолол ашигладаг. Юлийн тооллыг, нийтийн тооллын өмнөх (ХТӨ) 45 онд Юлий Цезарь нэвтрүүлсэн. Өмнө нь юлийн тоолоор явж байсан европын олон улс орон 1582 онд григорийн тоолол руу шилжжээ. Ромын пап XIII Григорийн санаачилж нэвтрүүлсэн [энэхүү] григорийн тоолол эдүгээ дэлхий дахины нийтийн цаг-тоолол болов. Орос орон нийтийн тоололд хожуу (1918) шилжсэн юм. Цаг түүхийн уртад, юлийн ба григорийн тооллын шинэ он эхлэх огнооны зөрөө хувьсч

нэмэгдсээр .. энэ зөрөө 13 эдүгэ хоногтой явж байна. Дашрамд тэмдэглэхэд, XX зууны эхэн үеийн монголын түүхийн орос сурвалжуудын үйл явдлын огноо их төлөв юлиан тооллоор байх тул тэдгээрт зохих хөрвүүлэг хийхдээ манайхан алдаж тооцсон нь элбэг таардаг.

“Новогодние 10 -дневные каникулы начались в России” гэсэн мэдээ өнгөрсөн 12 сард гарч байсныг, жишээ нь, өнгөц ухварлаваас, уншигч, “оросууд шинэ жилийг 10 хоног тэмдэглэдэг” гэсэн хуурмаг ойлголтод хүрэх боломжтой юм. Оросууд шинэ жилийг угтах.. г.м. бүх нийтийн том олны эрх ашгийн үүднээс, түүнийг аль болохоор уртасгах арга хэмжээ авдагийг доорхи өгүүлэмжээс харна уу.

В соответствии с поправками, внесенными в Трудовой кодекс России (ТК РФ) в апреле 2012 года, праздничные дни в связи с Новым годом теперь приходятся на: 1, 2, 3, 4, 5, 6 и 8 января, кроме того, выходным днем является и Рождество Христово - 7 января. В 2013 году два дня новогодних каникул - 5 и 6 января, приходящиеся на субботу и воскресенье, - переносятся на май: 2 и 3 число. Таким образом, россияне в связи с Днем весны и труда будут отдыхать пять дней подряд: с 1 по 5 мая включительно.

Канадад, официальные праздники могут быть нерабочими днями для всех, а могут быть выходными только для государственных и правительственных учреждений. Праздники в Канаде либо закрепляются за конкретной датой, которая всегда постоянна (например, Новый Год наступает здесь, так же как и везде, ровно 1 января), либо приходятся на специальные дни недели и месяца, определенные Трудовым Кодексом.

Канадын 6 хүн тутмын 1 нь хилийн гадна төрсөн янз бүрийн [өөр өөр] үндэстэн байдаг ч хүн бүр өөрийгөө жинхэнэ канад гэж үзнэ. Иймээс, отмечаемых праздников в Канаде (үндэстэн бүрийн онцлогоос хамаараад) не просто много, а очень много: значительно больше, чем в любой другой стране. Здесь отмечают праздники китайские, японские, индийские, иранские, итальянские, русские и многие-многие другие. Многократно, начиная с 1995 года, специальный Комитет ООН признавал Канаду лучшей на планете страной для жизни человека, опираясь на показатели экологии, продолжительности жизни и получаемого дохода.

5. Бусад зарим үндэстний шинэ жилийн баярын үргэлжлэх хугацаа

Хүснэгт - 6

№	Улс үндэстэн	Хууль тогтоомжийн дагуу албан ёсоор амардаг өдрийн тоо	
		Нийтийн тооллын шинэ жилийн баяр	Хуучин тооллын шинэ жил
1.	Израиль -д	1	2
		Рош ха-Шаны баяр (Еврейн шинэ тэнд жилийн жил жилийн намар 2 хоног тэмдэглэнэ.	
2.	Казахстан -д	2 хоног	3 хоног (наурызын баяраар)
		Казахтаны Баяр наадмын тухай хууль (Закон РК от 13.12.2001 г. № 267-II) д зааснаар бол нийтийн ба нийтийн-бус тооллын шинэ жилүүдийн аль аль нь тэнд бүх нийтийн баяр юм. Бүх нийтийн баяраар нийтээр амарна. Амардаг өдрөөр нь хагас бүтэн сайн тохиовол .. (амрах ёстой тэр өдөр) арагшаа (даваа, мягмар .. луу) автоматаар ¹²¹ шилжинэ.	

¹²¹Жишээ нь, 1 января приходится на воскресенье, то выходным становится следующий рабочий день; гэх мэт

3.	Өвөрмонгол -д	1	3
		Цагаан сарын баяр 3 хоног үргэлжилнэ. (Доорхи линкэд өгүүлснээр, өвөрмонголчууд цагаан сарын шинийн 1, 2, 3 –нд амардаг гэжээ. Өмнө, хятадын цагаан сарын өгүүлэмжид, хятад даяар битүүний өдөр амарна гэж байсан. Өвөр монголчууд цагаан сараар албан ёсоор 3 хоног шинийн баярласдаг ч шинийн 3 –нд амардаггүй байх) www.solongo.net. cn/mdls/ah/ahw.aspx?pid=0&alias=menkcms&iid=48449&mid=4764&wv=P	
4.	Буриад -д	6	1
		Первый день Сагаалгана стал нерабочим днем с 1990 года по указу президиума Верховного Совета Бурятской АССР “О придании национальному празднику “Сагаалган” статуса народного праздника”. Оросын буриадчууд 1991 оноос Сагаалган буюу цагаан сарын баярыг албан ёсны баяр болгон тэмдэглэж эхэлжээ. В Бурятии отмечают праздничные дни, установленные в соответствии с федеральным законодательством. Единственным республиканским государственным праздником, когда официально отдыхает население Бурятии, является первый день Нового года по лунному календарю - праздник Белого месяца “Сагаалган”. Праздник имеет «плавающий» характер и ежегодно объявляется специальным нормативным актом главы Республики Бурятия. Положения закона устанавливают, что в случае выпадения праздника на выходные дни, он перемещается на ближайший рабочий день.	
5.	Түвдэд	1	3
		Тибетский календарь является лунно-солнечным календарем. Лосар отмечается с первого по третий день первого лунного месяца. Түвдийн цагаан сар албан ёсоор 3 хоног, албан бусаар 15 хоног үргэлжлэнэ. Цагаан сарын 15-ны улаан тэргэл өдөр дүйчэн (хурал) хурснаар их баяр өндөрлөнө. Монголчуудын “сарын 15-ны дотор гандандаа мөргөж шашин номын хуралд даган баясах, айл гэрийн зам мөрөө засуулах, аз хийморио дуудуулах” ёс жагтай явж ирсэн нь, хэрэг дээрээ, төвд ёсны уламжлал мэт.	
6.	Гонконг (2013)	1 хоног (2013.01.01, мягмар гараг)	3 хоног (2013.02.11 - 13, даваа, мягмар, лхагва гараг)
		Гонгконд 2013 онд 3 (гурван) шинэ жил тэмдэглэсэн байна. Гурвуулангаар нь тэнд нийтээр амарсан. Үүнд: 1. 1 сарын 1: бүх нийрийн амралтын өдөр (мягмар гараг); 2. Китайский новый год: выходные дни - с 11 февраля (понедельник) по 13 февраля (среда); 3. Рождество: выходные дни-25 и 26 декабря (среда и четверг);	

* * *

6. Анхаарах зарим санаа

- а) Дэлхий даяарын баяр, хүн төрөлхтөний нийтлэг өв нэгэнт болсон нийтийн тооллын шинэ жилийг угтахгүй .. 1 сарын 1 –нийг тэмдэглэхгүй байхын аргагүй. Нийтлэг дүр зургийн хувьд авч яривал, дэлхийн улс үндэстнүүдийн дийлэнх хэсэг өнөөдөр “шинэ ба хуучин” [ийм] 2 өөр шинэ жилээс [их төлөв] зөвхөн нэгийг нь сонгож, тэр сонгосныгоо нөгөөхөөс нь хавьгүй илүү өргөн дэлгэр ёсолж, чухам тэр баяраараа харьцангуй илүү амардаг юм байна.

Шинэ ба хуучин 2 шинэ жилийн баярыг хоёуланг нь ив ижилхэн эрэмбээр дагуу дагууд нь цувуулан тэмдэглэх явдал байдаг ч нийтлэг биш юм. Ө. х. , зөвхөн нэгийг нь илүү албан ёсоор, нөгөөхийг нь аль болохоор албан-бус байдлаар

ор нэрийн төдий тэмдэглэдэг заншил хандлага олон оронд тогтжээ. “Зөвхөн нэгийг нь” гэсэн зарчимаар энэ асуудалд хандах нь, спиртийн төрлийн хэрэглээ өндөртэй нийгмийн найрлах донг дэврээхгүй .. эерэг талтай.

- b) Монголчууд бид григорийн тооллын шинэ жилийн баярыг, европ уг гарвалтай .. европ дахины хамгийн том баяр цэнгэл гэж төсөөлдөг ч, манай лавлагаагаар ийм байдал харагдсангүй. Харин эсрэгээр, европт, нийтийн бус тооллын (хуучин) шинэ жил (Иисус эзний төрсөн өдөр) нь «1 сарын 1» –нийг “дагуулахааргүй илүү үнэлэмжтэй, тэргүүн зэргийн” баяр юм байна.

Асуулыг анхаарч, мэдээ фактыг жишиж үзээд “рождество” бол христийн шашинтай улс орнуудын хувьд, тэдний, нийтийн бус тооллын шинэ жил” –ийн баяр нь [бараг] мөн юм гэсэн “зарим талаар итгэхэд төвөгтэй” дүгнэлтэд бид хүрсэн. Тухайн баярын нэр нэршил, дагалдах шашны зан үйл .. энэ тэрд хөтлөгдөлгүй, асуудлыг харь хөндлөнгийн хүний “хүлээсгүй сэтгэлгээ” –ний өнцгөөс харахад үнэхээр тийм байгаа юм. “Этгээд” энэ санааны гаргалгааг бид [өмнөх] ерөнхий өгүүлэмжид дэлгэрэнгүй тусгасан болно.

Хүснэгт - 7

Христосын мэндэлсэн өдөр (12 дугаар сарын 25, 1 сарын 07) –ийн баярыг тэмдэглэхдээ дэлхийн улс орнуудад, хаана хэд хоног (албан журмаар) амардаг вэ?		
Нийтээр 1 хоног амарна	Нийтээр 2 хоног амарна	Нийтээр 3 хоног амарна
1. Армени 2. Гүрж 3. Иордан 4. Казахстан 5. Канада 6. Киргиз 7. Македон 8. Мексик 9. Португаль 10. ОХУ 11. Өмнөд Солонгос 12. Серб 13. АНУ 14. Франц 15. Украин 16. Сингапур	1. Австри 2. Белорус 3. Их Британи 4. Унгар 5. Герман 6. Грек 7. Ирланд 8. Испани 9. Итали 10. Люксембург 11. Нидерланд 12. Норвег 13. Польш 14. Финлянд 15. Хорват 16. Швец	1. Болгар 2. Дани 3. Латви 4. Литва 5. Молдав 6. Словак 7. Чех 8. Эстони

Орост жишээ нь, рождество ба ёлк .. олон баяруудаас аль нь илүү чухал баяр вэ? гэсэн судалгааны асуулгын дүнг нэгтгэхэд, оролцогчдын 35% нь христийн мэндэлсэн өдрийг “тэргүүн зэргийн ач холбогдолтой” –д тооцож, энэ үзүүлэлтээрээ “рождество христово” нэгдүгээрт, түүний ард хоёрдугаарт “новый год” эрэмблэгдсэн байна.

- c) Нийтийн тооллын шинэ жилээр европ дахин (орос, канадыг эс тоолбол) ерөнхийдөө зөвхөн 1 - 2 хоног амарч байна. Харин, европын хуучин (тооллын)

шинэ жилийн баяр албан журмаар 3 хоног хүртэл, албан-бусаар «1 сарын 1 (2)»-ныг хүргэдэг.

В Европе празднуют Рождество, а затем Новый Год, и эти рождественско - новогодние каникулы обычно длятся около недели, начиная с 24 декабря, а 2 января все выходят на работу. Хотя многие учреждения, а также магазины все же работают и в период между 26 и 31 декабря.

- d) АНУ –д бүх нийтээр амрах учиртай ямар нэг том баяр нь хагас сайн өдөр таарвал, түүнийг автоматаар урагш нь баасан гарагт, бүтэн сайн өдөр тохиовол .. арагш нь шилжүүлж .. даваа гарагт амраана. Ингэх нь тухай бүр нэмэлт зохицуулалт шаардахгүй амар байдаг аж. (Гэхдээ, хагас сайн өдөр тэртэй тэргүй ажилладаггүй банкны салбарынхан жишээ нь баасан гарагт амрах ёсгүй .. гэхчилэнгийн нарийн тодруулгууд бий юм)
- e) Украйнд баярын өдрийг өөр өдөрт “зөөх” асуудлыг Хөдөлмөрийн хуулийн заалтаар [дээрхтэй төстэй хэлбэрээр] нэгмөр зохицуулжээ. Хуулиндаа ингээд заачихсан байдаг тул, украинчууд 2013 шинэ жилээр 31, 1, 2 –ны өдөр буюу 3 хоног, үнэн алдартны хуучин-шинэ жилээрээ бас 3 хоног (1 сарын 7, 8, 9) тус тус амарсан. ОХУ-ын хууль тогтоомжид, “хэрэв, бүх нийтийн амрах ёстой өдөр нь хагас ба бүтэн сайнтай давхцвал, түүнийг олон түмэнд нөхөж эдлүүлэх” –ээр заасан .. гэх мэт. Хууль ёсоор амрах ёстой баярын өдөр хагас бүтэн сайнаар таарах тохиолдод түүнийг ард олондоо нөхөж эдлүүлэхгүй тэр чигээр нь “луйвардчихдаг” газар (жиш. Белорусия) ч бас мэр сэр байна.
- f) Оросууд нийтийн тооллын өнөөгийн системийг хожуу авсныг өмнө тэмдэглэсэн. Орост, баруун-европын календарийг авч хэрэглэх асуудлыг Сайд нарын зөвлөлийн хурлаар хэлэлцэж «Декрет о введении в Российской республике западно-европейского календаря» гэсэн [В. Лениний гарын үсэгтэй] хууль гаргажээ. Гэсэн ч, оросын үнэн алдартны сүм хийдийн хурал ном хуучин юлийн тооллоороо .. явдагаараа явж, хуучин хэвээр арга буюу үлдэв.

Эндээс харахад, цаг тооны аливаа хуанли [цаанаа байгаа] шашны зурлагатайгаа салшгүй холбоотой, өөрөөр байж болдоггүй нь илт байна. Манайхан түвдийн шашныг XVI зуунд авахдаа, түүнийг заавал дагаж ирэх [ёстой] цаглабар бичгийг авахгүй орхих боломжгүй байсан биз ээ. Тэгэхээр, түүнээс 3 - 4 зуунаар урагш яригдах чингэсийн үед “монголын цагаан сар” өнөөгийнхөөс өөр улиралд болдог байсан; гэх зарим судлаачдын үндэслэл тун ортой ч байж мэдэхээр байна.

- g) Буриадууд, Чингис хааны ач Хубилай хааны зарлигаар XIII зуунаас эхлэн өвөл хаврыг заагт цагаан сар хийх болсон үздэг аж. Буриадуудынхаар бол чингэсийн үед цагаан сарыг хавар тэмдэгдэггүй байсан байх нь! Сагаалганаа буриадууд шашны баяр гэж үзэх нь элбэг юм.

Дашрамд тэмдэглэхэд, оросын буриадууд намар цагаар **Гуннский Новый Год** –ыг тэмдэгдэг гэнэ. Энэ мэдээж албан бус баяр байх. “Хүннүүгийн шинэ жил” [тэгэхээр, бас л] намар байсан болж таарах чигрүү явчихаж байна. Ингэснээрээ, буриадууд “чингэсийн үеийн” гэх “ориг монгол цагаан сар” –ын түүхэн улбааг дахиад лавтайяа 1500 жилээр [ийн] урагшууллаа гэсэн үг.

Монголчууд цагаан сараа намар хийдэг болох замаар, энэ чиглэлд үүсээд байгаа элдэв нөхцөл байдлыг, өөрийн арга ухаанаар, хэнийг ч дуурайлгүй эрс өөрчилж, “цагаан сарын шинэтгэл”-ийг “нэгмөсөн

төгс хийх” бас нэг хувилбар байж болохоор юм. Ер нь, улс орнуудын баярын хуваарийг харж байхад дэлхийн олон оронд хавар намрын, ялангуяа өдөр шөнө тэнцлийн харалдаах тэр цаг-мөчид үндэстнүүд их найрламтгай (эртний ромын шинэ жил, хятадын еэвэн сар, монголын намрын дунд сарын 17, израйлын рошхашан, казахын новруз ..) байдаг нь давхар харагдлаа.

- h) Казах түмний шинэ жилийн баяр олон түмэнд чирэгдэл багатай, архи дарсыг хотлоор цээрлэсэн их өвөрмөц ёс төртэй баяр юм. Монголчууд дэргэдээ бэлэн байгаа энэ мэт дэвшилтэт жишиг туршлагыг авах анхаарах талаар бичдэг ярьдаг ч, хийж хэрэгжүүлэхдээ хойрго байна. Хууль санаачлагчдын түвшинд ч асуудлыг анхаарч буй нь ажиглагдсан. Он (2013) гарсаар УИХ –ын зарим гишүүд (С. Одонтуяа .. нарын зэрэг) түүхч эрдэмтэдтэй уулзаж, уриалга гаргаж, бэлэг сэлт түгээхээс татгалзах .. гэх мэт олон тодорхой санал санаачилга гаргасаар байна.
- i) Архивын сурвалж бичигт тэмдэглэсэнээс үзвэл, Богд хаант Монгол Улсын үед, ө. х. 1912 оноос эхлэн жил бүрийн 12 дугаар сарын 29 -ний өдрийг Улсын баяр болгон тэмдэглэж байжээ. [10 жилийн дараа] 1922 оноос Ардын Намын Төв Хорооноос “улсын баярыг халж, өөр улиралд өөр юм тэмдэглэдэг” болгосон. Эл баримтыг “шинэ жилийг хэд хоног тэмдэглэх” тухай энэ удаагийн хөндсөн асуудалтайгаа холбочих боломж ч бас байна. Улсын тусгаар тогтнолын баяр (1911.XII.29) -аа нийтийн тооллын шинэ жилтэйгээ хамтруулаад өргөнөөс өргөн тэмдэглэдэг болгох нэг хувилбар байна.

Энэ нь улсынхаа баярыг буцааж өвөл рүү зөөж авчирна, түүхэн баярыг уг ёсоор нь сэргээнэ гэсэн үг. Зун тэгээд яахын – зун мэдээж наадна, тэр амархан. Нийтийн тооллын шинэ жилийн баяраа улсын баяртайгаа хамтруулан сүр бараатай олон хоног тэмдэглэхэд өдөр судар нь ч тохиромжтой сайхан таарч өгч буй мэт. Шинэ жилээр олон хоног амрах нь “цаг ашиглалтын” үүднээс ч догь юм. Яагаад гэхээр, XII. 15 –наас албан бусаар эхэлсэн елкын баяр хүчээ авч оны сүүл рүү байгууллага болгоны хэвийн римт ямар нэг байдлаар алдагдаж, ажил алба цалгардах явдал гаардаг. Хоёрын хооронд ийм байснаас нэгмөсөн баярлачихсан нь дээр. Шинэ жилээр тусгаар тогтнолын баяр нь таарч тохиодог улс орон ч байгаа.

- j) Ёсыг бодож ерөнхий ухамсрын түвшинд тааруулж ярьсан бие биенийхээ хуурмаг үгэнд улам улам үнэмшсээр монголчууд бид “монголын цагаан сар бол хаана ч байхгүй эд, дэлхийд байхгүй баяр” хэмээн сэтгэх нь их болж. Гэтэл байдал тийм биш байна. Цагаан сар бол .. хаа сайгүй түгээмэл, албан ба албан бус “холимог” хэлбэрээр энд тэндгүй тэмдэглэж ирсэн ази даяарын [байдаг л нэг, уламжлалт] нийтлэг баяр юм байна.

Гэтэл, зөвхөн цагаан сар тэмдэглэх сэдлээр монголчууд ~7 хоногийн дотор ~730 тэрбум төг. зарлагаддаг; тойм тооцоо байна. Шингэсэн хөдөлмөрийн үнэлэмж, дагалдах их хөлхөлдөөн (хөл-хөдөлгөөн) -ийг мөнгөн дүнд шилжүүлбэл, энэ зардал ~1000 тэрбум. –д элбэг хүрнэ; гэх. Өнгөрсөн цагаан сарын битүүний орой машин угаалгын газрын үнэ ханш 45000 төг. болсон удаатай. Бидний цагаан сараа угтах тэмдэглэх авир хандлага ихээхэн эргэлзээтэй чигт тэмүүлж байгаа нь бодит зураг юм. Байдал ийм байгаа нь [элдэв баярын] “янз хэтэрвээс .. ядуу дордост зүдгүүр болно .. энгийн даруу болго” хэмээсэн эртний сурвалжийн үгийг санагдуулахгүй байхын аргагүй байна.

Ялангуяа, монголын цагаан сарыг дээрээс дэврээн хөгжөөх явдал нийгэмд албан ба албан бусаар олон жил үргэлжиллээ. Цагаан сарыг

“хорьдог” байхад тэр “хүсэмжит зүйл” байв. Дараа нь түүнийг сул тавив, тэр гаарав. Үүнд аливаа хориотой юмны сонирхол татах увидаст чанар таашуур өгсөн байх. Жишээ сэлтээс үзвэл, цагаан сар эдүгээ “хүссэн юм хүзүүгээр ороох” эрэмбэндээ нэгэнт тулж очжээ. Түүний энэ “сүрдүүлэн цочоох” төлөв байдлыг арилгаасай хэмээн олон түмэн их хүсдэг нь хэвлэл мэдээллийн сэдэвчилсэн холбогдох өгүүлэмжээс ил байна.

- к) Аливаа нийгэм дэх нийтийн баяр ёслолыг дээрээс [дэг гаргаж] зохицуулах хууль ёс хэзээнээсээ түүхэнд байсаар ирсэн .. одоо ч байгаа зүйл. Олон төрлийн цаг тооны бичгийн маргаан, ялгааг эцэслэхээр эртний Ромын сенат нэгдүгээр сарын 1 -ний шинэ оны эхний өдөр хэмээн ХТӨ 153 онд анх тунхагласан. Өмнө нь, ромчууд шинэ жилийн баярыг, өнөөгийнхөөр бол гурван сарын сүүлээр тэмдэглэдэг байж. 1647 онд Английн парламент одооны энэ зул сарын баярыг тэмдэглэхийг хорьдог байв. Тэр үед засгийн эрхэнд байсан пуристууд Есүс Христийн мэндэлсэн өдрөөр баярлаж цэнгэхийг булай явдал гэж үзжээ. 1660 онд тэднийг төрийн эрхээс буух хүртэл уг хориг үйлчилсэн бөгөөд, тэрийг зөрчсөн этгээдийг хуулийн дагуу шийтгэдэг байжээ .. г. м.
- л) Төгсгөлд нь тэмдэглэхэд, нийтийн ба нийтийн бус шинэ жилийн баярыг дэлхийн улс орнуудад, нийтлэгээр, 3 –с дээш хоногоор тэмдэглээд байгаа явдал ерөнхийдөө үгүй байна. Хэвлэл мэдээлэлд жишээ нь, хятадууд уламжлалт цагаан сараа бүтэн 1 сар тэмдэглэдэг, төвдөд 15 хоног .. гэх мэтээр бичсэн нь цөөнгүй. Гэтэл, хууль ёсоороо, албан журмаараа бол уг баяр тэнд 2 – 3 хоногоос хэтэрдэггүй нь харагдлаа.

Харин аливаа том баяр цэнгэл эхэлтлээ, бас эхэлсэн хойноо албан бусаар өрнөдөг, үргэлжилдэг, амар дуусч өгөхгүй; явдал бол хаана ижил юм шиг байна. Томоохон баяр наадмын үеэр нийгэмд албан бусаар өрнөдөг их хөл хөдөлгөөнийг “бүх нийтээрээ [дандаа] амраад” цэнгээд байдаг мэтээр бичих ярих ойлгуулах нь зөв биш, үнэнд нийцэхгүй [ялангуяа, шийдвэр гаргагчдыг төөрөгдүүлэх бололцоотой, тусгүй] үйлдэл юм.

* * *

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- Л.Тэрбиш, “Монгол зурхайн цаг тооны бичиг (2013 – 2014), УБ., 2012;
- Закон Республики Бурятия от 23 декабря 2008 г. N 675-IV “О праздничных днях в Республике Бурятия” (Принят Народным Хуралом Республики Бурятия 15 декабря 2008 года);
- В Бурятии первый день Нового года по лунному календарю будет выходным (ИА REGNUM), 2012. 02. 01;
- С.Үзмээ “Монголын цагаан сар” <http://www.orloo.info/readfull/entertainment/8508>;
- Ч.Арьяасврэн, “Монгол ёс заншлын их тайлбар толь”, УБ., 2011;
- <http://telegraf.by/2011/12/skolko-dnei-na-novii-god-otdihayut-sosedi-belarusi>;
- Публикация «Public holidays 2010», Министерства занятости РФ, 8 June 2009;
- http://www.solnet.ee/sol/005/v_023.html;
- B.Injannasi, Koke sudur, Obur mongyol-un arad-un keblel-un qoriy-a, 1957;
- Бусад;